

Poglavlje 17 - Ekonomska i monetarna politika

Osvrt na ekonomsku i monetarnu politiku Srbije: Izveštaj sa sednice radne grupe Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji održane 29.8.2023. godine

Rezime

Privredni rast Srbije je tokom 2022. bio gotovo upola sporiji (2,3%) u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana (4,1%), osetno sporiji od Višegradske četvorke (3,6%), kao i proseka Bugarske i Rumunije (4,2%). Međutim, potrebno je istaći da se relativno sporiji rast privrede Srbije u odnosu na konkurente mora gledati u svetlu njenog bržeg oporavka od kovid krize, veliko učešće agrobiznisa koje je trpelo teške eksterne udare kroz posmatrani period, kao i loše upravljanje energetske sektorom. Sa druge strane, rast BDP-a su nosili ubrzani rast „prirodno konkurentnog“ dela Srpskog izvoza (srednjetehnološka proizvodnja), i priliv SDI. Srbija je zabeležila pozitivne trendove na tržištu rada, uz rastuću zaposlenost i opadajuću nezaposlenost i zarade koje su rasle brže od inflacije.

Sa stanovišta privrednog rasta i razvoja, ostaje da važi višegodišnja primedba RG na štetnost razvojne politike koja u svom fokusu ima isključivo SDI (koje su već jako visoke i nastavljaju da rastu) dok zanemaruje MSP sektor kako na polju zakonodavnog i strateškog okvira tako i u praksi (što je počelo da ugrožava i politiku dezinflacije). Fiskalna politika, pre svega realno smanjenje državne potrošnje, delovalo je blago kontrakcijski na privredni rast a rebalansom budžeta je predviđen niži deficit u odnosu na prethodnu godinu ali uz neopravdane vanredne rashode koji će dodatno podgrejati tražnju i usporiti pad inflacije. Nedostatak transparentnosti i planiranja i dalje važi za javne investicije i subvencije, pogotovo nove usmerene ka poljoprivredi. Inflacija je i dalje visoka (11,5% u avgustu), i predstavlja trenutno najveći makroekonomski izazov, te se postavlja pitanje uspešnosti dezinflacione politike, koja je uparena sa fiskalnim merama koje podstičuće deluju na stranu tražnje. Ističemo da restriktivna monetarna politika u cilju obuzdavanja inflacije pored stanovništva u najvećoj meri pogađa domaća preduzeća, najpre MSP sektor što predstavlja jedan od nenameranih negativnih efekata ove politike.

Imajući u vidu privredna kretanja privredni rast u Srbiji u 2023. neće biti visok. Usporavanju privrednog rasta u poslednjem kvartalu 2022. i prvom 2023. u Srbiji (0,7%) i uporednim zemljama (2,4% u WB, -0,1% u zemljama Višegradske četvorke, 2,3% u BG/RO) značajno doprinosi – usporeni rast / približavanje recesiji EU (izvoz Srbije nije bio pogođen tokom 2022., međutim, od aprila 2023. godine njegov rast usporava na ispod 10% nominalno međugodišnje), još jedna loša poljoprivredna sezona (usled vremenskih neprilika tokom leta i fitosanitarnih izazova u izvozu žitarica tokom zime), pad kreditne aktivnosti usled restriktivne monetarne politike i u EU i u Srbiji, kao i dalje produbljivanje krize svetskog bankarskog sektora. Imajući navedeno u vidu, kao i fleš ocenu stopa rasta u prvoj polovini godine, smatramo da bi očekivana stopa rasta za 2023. godinu mogla da iznosi oko 2%.

Presek stanja i glavne ocene

Ključni faktori privrednog rasta Srbije iz prethodnih godina – ubrzani rast „prirodno konkurentnog“ dela Srpskog izvoza, i priliv SDI – nastavili su da deluju tokom 2022. i prve polovine 2023. ali su oni bili ublaženi negativnim delovanjem energetske krize pojačane ratom u Ukrajini, i usporavanje globalne aktivnosti. Negativno dejstvo spoljnih faktora pojačale su specifičnosti u privrednoj strukturi zemlje – pre svega veliko učešće poljoprivrede u BDPu u izuzetno lošim vremenskim uslovima. Dodatna ograničenja na planu postizanja održivog rasta nalaze se na strani razvojne politike. Naime, ova RG iz godine u godinu upućuje na (rastuću) neadekvatnost, a sad već i štetnost, razvojne politike koja u apsolutnom fokusu ima SDI. Dok su se do sad ove primedbe ticale dužeg roka, ove godine smatramo da ovakva politika značajno ograničava mogućnosti politike dezinflacije, a njen teret nesrazmerno stavlja na pleća domaćih MSP.

Na slabiju performansu Srbije od uporednih zemalja sa proizvodne strane delovalo je veliko učešće agrobiznisa koje je trpelo teške eksterne udare kroz posmatrani period, kao i loše upravljanje energetskim sektorom. Privredni rast Srbije je tokom 2022. bio gotovo upola sporiji (2,3%) u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana (4,1%), osetno sporiji od Višegradske četvorke (3,6%), kao i proseka Bugarske i Rumunije (4,2%). Međutim, potrebno je istaći da se relativno sporiji rast privrede Srbije u odnosu na konkurente mora gledati u svetlu njenog bržeg oporavka od kovid krize. Ukupno posmatrano, BDP Srbije je u 2022. u odnosu na 2019. bio za 9% veći, što bi Srbiju stavilo na relativno visoko 6. mesto u grupi zemalja EU i Zapadnog Balkana (zajedno).

Ukupan izvoz porastao je nominalno za 31,9% u 2022. (oko 18% realno) čemu je naročito doprineo skokovit porast izvoza ruda (ZiJin). U prvoj polovini 2023. ovaj izvoz je u padu (-12,8%). Veliku ulogu odigrao je i „prirodno konkurentni“ deo srpskog izvoza koji u najvećoj meri generišu MSP; osim poljoprivrede i prehrambene industrije (koje su ovog puta podbacile), ovaj izvoz sastoji se uglavnom od sektora srednjeg tehnološkog nivoa iz prerađivačke industrije (proizvodnja plastičnih proizvoda i mašina za livenje plastike, mašinska obrada metala i metalni proizvodi, proizvodnja manjih mašina i opreme za industriju), kome se mogu priključiti i proizvodnja nameštaja, kao i proizvodnja računara i optičkih proizvoda.¹ Izvoz nabrojanih sektora bez agrobiznisa i poljoprivrede u periodu pre ubrzanja inflacije rastao je po prosečnoj stopi od oko 15% (12% realni rast) a sa ubrzanim rastom cena u prethodnih godinu i po dana (jan2022-jun2023) ta je stopa porasla na 29,6%, što u realnom obimu opet iznosi oko 12,8%. Izolovano posmatrano, u prvih 6 meseci 2023. godine izvoz ovih sektora nastavlja da raste i nominalno (23,6%) i realno (9,9%) a ukupno dostiže 5,2 milijarde evra.

S druge strane, izvozna performansa industrija koje su se razvile uz velike državne podsticaje bila je znatno slabija. Izvoz šire definisane automobilske industrije (motorna vozila, pneumatici, električna oprema) nominalno je porastao za 17,1% (jan2022-jun2023), odnosno 1% realno, sa tendencijom usporavanja (u prvih 6 meseci 2023 beleži nominalni rast od svega 13%, odnosno realni pad od 2,5%).

¹ Navedeni sektori u najvećoj meri sastoje od domaćih firmi, izuzev računara i optičkih proizvoda u kome pored stranih firmi ima i nekoliko veoma uspešnih domaćih.

Takođe, od početka 2023. izvoz sektora osnovnih metala i rude beleže nominalni pad od 20%, najverovatnije kao posledica pada globalne tražnje.

Priliv SDI u 2022. i prvom polovini 2023. nastavio je da značajno raste u nominalnim iznosima (18,4% u 2022. odnosno 34,7% u H1 2023.), a pogotovo imajući u vidu globalni pad od 12% u 2022. koji je nastavljen i u prvom kvartalu 2023. Struktura priliva, međutim, u prvom kvartalu godine odstupila je od skorašnjeg trenda. Naime, EU je od 2019. do 2022. značajno smanjila učešće u SDI Srbije – sa 62% (2,2 mlrd) na 34% (1,47 mlrd), dok je Kina učešće povećala sa 9,6% (339 miliona) na 32% (1,4 mlrd). Međutim, u Q1 investicije iz EU učestvuju sa 81% (486 miliona). Zanimljiva je i činjenica da prilivi u sektore građevinarstva i poslovanja nekretninama značajno padaju. Ipak, jedan kvartal nije dovoljan za pouzdano zaključivanje o tendencijama.

Zaposlenost je nastavila da raste u 2022. godini, za gotovo 65 hiljada, i dostigla 2,914 miliona lica (nezaposlenost je pala za 50 hiljada, na 300 hiljada lica radnog uzrasta). Još jedna činjenica sa značajnim implikacijama za realni sektor je i kretanje zarada. Od velike je važnosti istaći, pak, da su, za razliku od većine evropskih zemalja, zarade u Srbiji rasle brže od inflacije. Realni rast zarada biznis sektora, meren ukupnim troškovima rada, u Srbiji je iznosio oko 3,7% u 2022. naspram -3,7% u EU (u javnom sektoru zabeležen je realni pad od 3,9%, odnosno 7,2% u za decembarske zarade, dok je na ukupno realno povećanje uticao privatni sektor). U prvom polovini 2023. realne zarade stagniraju

U godini zaključno sa junom 2023 **fiskalna politika** delovala je blago kontrakcijski na privredni rast: fiskalni deficit u tom periodu realno je prepolovljen u odnosu na isti period godinu dana ranije, a u Q2 2023 ostvaren je čak suficit koji se neće, s obzirom na rebalans budžeta, održati. Realna kontrakcija državne potrošnje, koja je počela u trećem kvartalu 2022, dala je tome naročiti doprinos (u proseku za -3,7% BDPa), ali su budžetske pozajmice (rast od 299% - 1,8 mlrd EUR), aktivirane garancije (rast od 132% - 150 miliona EUR), i transferi domaćinstvima, bez socijalne pomoći (56%, 600 miliona EUR) delovali veoma ekspanzivno u uslovima već postojećih visokih inflatornih pritisaka. Kapitalni rashodi (12,7%, 4,5 mlrd. EUR) bili su realno malo promenjeni dok su subvencije zabeležile pad od 22% (na 1,37 mlrd EUR). Sa prihodne strane, zabeležen je realni pad poreza na potrošnju, i nešto manje na rad, dok prihodi od poreza na dobit rastu. Pad rezultira pre svega usled pada potrošnje usled slabije kupovne moći od početka godine (visoku inflaciju u prvih nekoliko meseci zarade nisu ispratile, međutim sustižu je sa nekoliko meseci zakašnjenja), ali postoje i naznake da postoje poteškoće i neefikasnosti u naplati. Pad realne potrošnje koji nastupa sa zakašnjenjem može se očekivati da negativno utiče na poreske prilive u nastavku ove i u prvom polovini 2024 godine.

Početkom septembra usvojen je rebalans budžeta za 2023. koji predviđa smanjenje fiskalnog deficita (sa 3,3% na 2,8%), ali i značajne rashodne mere. Naime, ove mere uključuju jednokratne isplate za svako dete do 16 godina starosti u iznosu od 10.000 dinara, vanredno povećanje penzija, povećanje plata u zdravstvu i prosveti, kao i povećavanje poljoprivrednih subvencija. Sa prve dve stavke se nastavlja sa praksom neselektivnog davanja koje je skupo i nepravedno jer se sredstva dele i onima kojima nisu potrebna. Povećanje plata u zdravstvu i prosveti, kao i povećavanje poljoprivrednih subvencija oš pmogu se pravdati kao cilj, ali sprovode se ad hoc, bez uređivanja šireg sistemskog konteksta. U slučaju plata, izostaju jasni kriterijumi koje se Vlada od pre 7 godina obavezala da uspostavi

usvajanjem zakona o platama u javnom sektoru. U slučaju subvencija u poljoprivredi, reč je o udvostručavanju iznosa subvencija po hektaru, što može čak destimulativno da deluje na količinu proizvodnje, kao i o povećanju premija za mleko i mlečne krave (za 26,6%, odnosno 33,3%) koja su usvojena bez mera za otklanjanje strukturnih problema u poljoprivredi (po ceni od 250 miliona evra godišnje). Ovakvo trošenje ovaj put ima dvostruko negativne implikacije. Prva je svakako da se godina mogla završiti sa značajno nižim deficitom (bližim zakonski ciljanim 1,5% BDP-a) i nižim troškovima finansiranja. Druga je svakako negativan efekat na inflaciju kroz podgrevanje tražnje. Dalje, projekti u domenu javnih investicija, iako kvantitativno na zadovoljavajućem nivou (7% BDP-a) i dalje dolaze bez jasnog plana i prioritizacije, a pate i od očiglednih nedostataka kada su u pitanju kvalitet i zaštita životne sredine.

Uprkos odlaganju povećanja cena energenata, opšta inflacija u Srbiji tokom 2022. (11,7%) bila je značajno viša nego u Evrozoni (8,4%), iako je Srbija po cenu fiskalnog i platnobilansnog deficita kontrolisala cenu energenata. Dok je u zemljama EU, uključujući i one koje se mogu porediti s nama po visokom učešću hrane u potrošačkoj korpi trend rasta inflacije nastavio da opada (na okolinu 6% u julu) u Srbiji se trend rasta nastavio do marta kada je ona dostigla 16,2%, da bi zaključno sa julom opala na 12,5% (u poređenju sa 6.1% u EU). Razlike u trendu između 2022. i prve polovine 2023. u najvećoj meri duguju se povećanju cena energenata, kao i ukidanju ograničenja cena prehrambenih proizvoda. Usled još uvek relativno relaksirane fiskalne pozicije kao i predstojećih poskupljenja energenata i akciza, vrlo je verovatno da će inflacija do kraja godine biti iznad trenutnih 12,5%.

Zvaničnici vlasti često su u javnim nastupima kritikovali privredu, a naročito maloprodaju kao glavnog krivca za pokretanje inflacije koje je nastalo iz prekomernog povećanja cena. Međutim, analizom finansijskih izveštaja došli smo do zaključka da brže uvećanje prihoda u odnosu na rashode moglo da objasni tek nešto manje od jedne desetine inflacije. Ipak, kada je u pitanju maloprodaja, činjenica da se prosečne marže tokom 2021. i 2022. godine nisu menjale tj. da su ostale na oko 37%. govori o tome da maloprodaja nije podnela proporcionalni teret troškovnog udara u ovom periodu. Stoga se kao pravo pitanje nameće način na koji su maloprodajni lanci u celosti uspeli da prevale teret inflacije na potrošače i dobavljače. To, uz činjenicu da je trgovina jedna od najprofitabilnijih delatnosti u Srbiji ukazuje da u tom sektoru potencijalno postoje povrede u smislu Zakona o zaštiti konkurencije.

Po **pitanju monetarne politike**, NBS je, sa određenim zakašnjenjem od početka 2022. krenula voditi očekivano restriktivnu politiku-- postepeno povećavajući referentnu kamatnu stopu (RKS) sa 1% u januaru 2022, na 6,5% u julu 2023. u okvirima ograničenim kako snažnim prilivom stranog kapitala, tako i plitkim finansijskim tržištem Srbije. NBS je intervenisala na deviznom tržištu *de facto* održavajući fiksni kurs, što je, zajedno sa povećanjem deviznih depozita države dovelo do povećanja deviznih rezervi na rekordni nivo (dostigle 21.2 milijarde EUR, 6.6 meseci uvoza u julu 23) ali i do značajne realne apresijacije dinara. Dobar deo novca upumpan kroz intervencija sterilizovan je—uz porast repo operacije na 500 milijardi dinara sa skoro nule--a nova kreditna aktivnost banaka je zamrla. Nominalna masa kredita privredi u julu 2023 stajala na oko 1,400 milijardi dinara, skoro istom nivou kao godinu dana ranije, dok su krediti stanovništvu, sa sličnog nivoa povećani marginalno. Ipak, monetarna masa (M2) porasla je čitavih 21% u godini do jula, bitno više od nominalne stope privrednog rasta.

Problem je u odnosima veličina. Masa kredita privredi relativno je mala u Srbiji između ostalog jer jedan veliki deo privrede čine strana preduzeća koja se i ne finansiraju značajno u domaćem bankarskom sektoru—i na njega je teško delovati. Drugi deo čine MSP koja ili ne žele ili ne mogu značajnije da se oslone na bankarsko kreditiranje. Restriktivna monetarna politika u Srbiji stoga primarno pogađa domaća preduzeća, u velikoj meri MSP, što predstavlja negativan indirektan efekat koje je prilikom dizajniranja drugih mera ekonomske politike potrebno uzeti u obzir.

Može se pretpostaviti da je ovakva monetarna politika imala značajan negativan uticaj na privatne investicije, o kojima nemamo podatke. Uprkos turbulencijama na međunarodnom bankarskom tržištu, bankarski sektor Srbije ostao je stabilan, uz nizak nivo NPL (oko 4%).

Kada je reč o Narodnoj banci Srbije (NBS), pravni okvir je adekvatno razvijen. Prema zakonu, cenovna stabilnost je glavni cilj NBS, što je u skladu sa glavnim ciljem Evropskog sistema centralnih banaka (ESBC). Pored toga, javni sektor nema privilegovan pristup finansijskim institucijama (EK, 2021). Iako u prethodnih godinu dana nisu zabeleženi eklatantni slučajevi narušavanja nezavisnosti NBS-a, ostaje relevantno pitanje faktičke nezavisnosti i isključive usmerenosti na stabilnost cena. NBS faktički vodi politiku fiksnog kursa, dok formalno ima mandat da vodi politiku plivajućeg deviznog kursa. Ne ulazeći u opravdanost vođenja jedne ili druge monetarne politike, bilo bi potrebno uskladiti regulativu i praksu. Poslednja intervencija NBS uključuje zamrzavanje varijabilnih kamatnih stopa i rata kredita do kraja 2024. godine, kojom se faktički još jednom (nakon kredita indeksiranih u švajcarskim francima) odgovornost i rizik prelivaju sa onih koji su ga preuzeli, na šire stanovništvo.

Imajući u vidu privredna kretanja privredni rast u Srbiji u 2023. neće biti visok. Usporavanju privrednog rasta u poslednjem kvartalu 2022. i prvom 2023. u Srbiji (0,7%) i uporednim zemljama (2,4% u WB, -0,1% u zemljama Višegradske četvorke, 2,3% u BG/RO) značajno doprinosi – usporeni rast / približavanje recesiji EU (izvoz Srbije nije bio pogođen tokom 2022., međutim, od aprila 2023. godine njegov rast usporava na ispod 10% nominalno međugodišnje), još jedna loša poljoprivredna sezona (usled vremenskih neprilika tokom leta i fitosanitarnih izazova u izvozu žitarica tokom zime), pad kreditne aktivnosti usled restriktivne monetarne politike i u EU i u Srbiji, kao i dalje produbljivanje krize svetskog bankarskog sektora. Dominantno usled ovih faktora, kao i potencijalnog pogoršavanja geopolitičke situacije, prognoze rasta do kraja 2023. godine kreću se u koridoru između 2,5% i 1,3%. Imajući u vidu fleš procenu za drugi kvartal koja iznosi 1,7% rasta BDP-a, kao i usporavanje izvoza, smatramo da bi očekivana stopa rasta za 2023. godinu trebalo da iznosi 2%.

1. Kvalifikacije za uspostavljanje potpuno funkcionalne tržišne privrede

Program ekonomskih reformi (ERP) za period od 2023. do 2025. godine podnet je na vreme. U svojoj oceni Evropska Komisija navodi da je dokument nedovoljno ambiciozan kada je reč o zelenoj tranziciji uključujući prelazak na čistu energiju i energetske efikasnost, koja je u prethodnoj godini bila identifikovana kao jedan od ključnih strukturnih izazova (EK, 2023). U prethodnom periodu pokrenut je proces izrade Plana razvoja i u junu 2023. godine usvojena je Uredba o postupku pripreme Nacionalnog plana razvoja kojom se uređuje proces izrade analize stanja i razvojnih potencijala, kao i Nacrta plana razvoja. Plan razvoja trebalo bi da prate i sa njim budu usklađeni Investicioni plan, o čijoj izradi za sada

nema informacija, i Prostorni plan, o kome nema novih informacija od kada je nacrt povučen iz javne rasprave 2021. godine.

Dosta je već rečeno o problemima koje razvojna politika snažno usmerena na privlačenje SDI stvara u makroekonomskoj politici, i u odnosu na MSP. Međutim, ova RG iz godine u godinu upućuje na (rastuću) neadekvatnost, a sad već i istinsku dugoročnu štetnost i nepravičnost razvojne politike. koja domaću privredu, a pre svega MSP stavlja u podređeni položaj. Politika države najvećim delom je odgovorna za nizak nivo domaćih privatnih investicija (već je tradicionalno u zaostatku u poređenju sa zemljama EU). Ovu situaciju jasno ilustruje i 2022. godina u kojoj su ukupne investicije prema preliminarnim podacima zabeležile blagi pad (0,3-0,4%), SDI realno porasle za više od 20%, a javne investicije realno stagnirale – iz čega direktno sledi da su domaće investicije, za koje uzgred direktna statistika ni ne postoji, nužno opale (na nivo od oko 7% BDP-a). Za to ne možemo kriviti ni rast kamatnih stopa niti prateću neizvesnost s obzirom da su ove investicije bile niske i pre COVID krize i rata u Ukrajini.

Srbija diskriminiše protiv svojih MSP u više politika od kojih je svaka izuzetno nepovoljna praksa u međunarodnim poređenjima. Najpre, gotovo isključivi fokus države na privlačenje SDI direktno stvara dodatno nepovoljan ambijent za MSP. Nije samo reč o tome da su SDI dočekana „crvenim tepihom“ – subvencijama i olakšanim administrativnim procedurama, a domaća nisu, već to znači da domaća preduzeća, naročito MSP, moraju utoliko duže da čekaju na, nažalost neophodnu administrativnu podršku, ili bar pažnju, u poslovanju u zemlji. Takođe, poreski zakon Srbije jedinstven je u Evropi imajući u vidu da poreski kredit za investitore faktički obezbeđuje isključivo velikim investitorima. Pa i nova Uredba o kriterijumima za dodelu podsticaja radi privlačenja ulaganja, iako predviđa manje zahteve kada je u pitanju zapošljavanje, podiže prag za minimalni iznos investicije. Ovi aspekti daju SDI konkurentsku prednost u odnosu na MSP, pre svega na tržištu radne snage koja je u Srbiji vrlo verovatno ključni ograničavajući faktor za rast privatnog sektora. Odvojeno i veoma značajno dodatno pitanje jeste efekat koji nepostojanje vladavine prava ima na postojanje i poslovanje MSP. Pravna nesigurnost i veoma otežan pristup državi kao kupcu nesumnjivo su dodatni značajni faktori niske stope investicija domaće privrede.

Dodatni faktori postoje na strani samih MSP, a među njima pre svega neefikasan i prevaziđen način upravljanja u privatnim preduzećima. Bilo da je reč o tržištu, ljudskim resursima ili finansijama, naša preduzeća i dalje na tim poljima funkcionišu ispod sopstvenog potencijala. Često kupuju za gotovinu, koju prethodno akumuliraju na svojim računima duži vremenski period, a oprema koju nabavljaju često su kapaciteta većih od potrebnih – što zajedno usporava i snižava efikasnost investicija. Pored toga, značajan broj preduzeća ne oslanja se na eksterno finansiranje gotovo uopšte – najčešće usled činjenice da im „nije ni potrebno“.

Nova strategija za razvoj MSP neke od ovih izazova prepoznaje, ali ih ne rešava. Strategija za razvoj MSPP za period 2023 – 2027. sa Akcionim planom je bila na javnoj raspravi u februaru 2023. godine ali još uvek nije zvanično usvojena. Pozitivno je što Strategija ističe važnost principa „misliti najpre o malima“ čime se naglašava potreba za posebnom pažnjom koju je potrebno posvetiti malim preduzećima naspram velikih. Ipak, dometi Strategije i Akcionog plana su ograničeni su nedostatkom sredstava, ambicioznosti i nespremnosti da se analiziraju i rešavaju najvažniji izazovi za MSP. Mere koje

su predviđene za na poljima digitalizacije, zelene transformacije i upravljanja vrlo su ograničenog dometa, odnosno nedovoljne su za pripremanje privrede za nadolazeće promene. Slično važi i za strategiju razvoja finansijskih tržišta.

Strukturni problemi javnih finansija u Srbiji nisu rešeni, niti je bilo značajnijih pomaka u preduslovima za njihovu implementaciju (izrada socijalnih karti, izrađen plan razvoja sa investicionim planom, reforma javnih preduzeća i slično). Imajući u vidu ovakav karakter trošenja javnih sredstava, ne iznenađuje njihov inflatorni pritisak, čak i usled negativnog uticaja na BDP, kao ni rešavanje strukturnih problema Srbije – prečišćavanje otpadnih voda i proizvodnja vode za piće, unapređenje poljoprivrede, ili, šire, koordinacija sa monetarnom politikom kako bi se savladala inflacija.

Visoka nezaposlenost u Srbiji (9,9% u Q2 2023) jeste problem, ali je nije moguće i dalje rešavati prostim subvencionisanjem otvaranja novih radnih mesta. Ova stopa nezaposlenosti dvostruko je viša od evropskog proseka, a takođe je prate i visoka neaktivnost stanovništva, odnosno niska zaposlenost. Drugim rečima, Srbija se suočava sa strukturnim problemom na tržištu rada čija je odlika veliki udeo stanovništva koje je iz radne snage usled neaktivnosti ispalo, i visokog prisustva stanovništva čija je mogućnost zaposlenja ograničena usled neadekvatnog obrazovnog sistema, odnosno odsustvom potrebnih veština na tržištu. U prilog tome da je situacija zaista takva govore dve činjenice. Prva je da se 60% preduzeća u Srbiji suočava sa velikim poteškoćama u pronalaženju novih zaposlenih početkom 2023. godine (prema anketi 1.500 preduzeća koju je sproveo CEVES). Druga je da je potražnja za programima prekvalifikacija velika (popunjenost kapaciteta NSZ je oko 99%), dok su bruto efekti relativno visoki (oko 80%). Ovo drugo bilo bi početak rešenja, da obuhvat nije izuzetno ograničen: svega 3.500 – 4.000 lica godišnje, a postoje i indikacije da su i treneri deficitarno zanimanje. Postavlja se pitanje u kojoj meri je uopšte moguće povećavati obuhvat ovakvih programa, bez temeljnije reorganizacije obrazovnog sistema. Neophodan korak svakako je uspostavljanje ankete o slobodnim radnim mestima.

Uniformno postavljena ograničenja po pitanju broja zaposlenih u javnom sektoru ostavljaju velike posledice. Uočeni su veliki manjkovi zaposlenih u zdravstvu (preko 5.000 ljudi), slede Poreska i Carinska uprava (preko 2.500 ljudi u zbiru), republičke inspeksijske službe (između 1.000 i 1.500 ljudi), prosveta (oko 1.000 ljudi). Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ) i službe za upravljanje EU fondovima (preko 500 ljudi) i ovakva ograničenja će dodatno povećati deficit kadrova (Fiskalni savet, 2021). Naročito na ovom mesto ističemo problem sa kojim se suočava poreska uprava, a koji i u ovoj godini generiše ozbiljne fiskalne posledice, dok smanjeni kapaciteti NSZ postavljaju ograničenja na sprovođenje aktivnih politika na tržištu rada.

Za dugoročnu konkurentnost Srbije veoma je značajno pitanje učešća u regionalnim ekonomskim integracijama. S obzirom na skorašnje poruke iz Tirane da se Inicijativa "Otvoreni Balkan" (OB), nakon četiri godine polako gasi, Berlinski proces (BP) ostaje kao "jedina igra u gradu". Dobra stvar jeste to što je, za razliku od OB, BP direktno podržan od strane EU (kojoj Srbija teži da se priključi), i što sa sobom donosi stotine miliona evra bespovratne pomoći za poboljšavanje regionalne saradnje u oblasti kao što su infrastruktura, digitalna agenda, energetika, prekogranična saradnja. Iako do sada njena politička

volja za učešće u projektima BP nije bila velika, Osmi Samit BP u Oktobru u Tirani biće prilika da Srbija ponovo “uhvati priključak” i ubrza proces priključivanja zajedničkom tržištu EU.

O Radnoj grupi Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji za poglavlje 17

CEVES-a je koordinator radne grupe za poglavlje o Ekonomskim politikama od decembra 2020. godine. Članovi radne grupe su i dr Milojko Arsić, profesor na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, dr Petar Veselinović, dekan na Ekonomskom fakultetu u Kragujevcu, dr Milan Nedeljković, dekan na FEFA, Beograd, Ana Milinković, predstavnik CEP-a, Branko Drčelić, predstavnik NALED-a, Marko Malović, dekan na Univerzitetu EDUCONS, Nenad Jevtović, direktor Instituta za razvoj i inovacije, Mihajlo Gajić, predsednik LIBEK-a, Miloš Obradović, novinar Danas-a, Velibor Tatić, samostalni konsultant, Branimir Jovanović, ekonomista WiiW-a, Goran Radosavljević, profesor na FEFA, Jasna Dimitrijević Atanasijević, profesor Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, Lazar Ivanović, ekonomista CEVES-a. Koordinator RG je Kori Udovički, CEVES.

Zahvaljujemo se članovima radne grupe na stručnom doprinosu, Nacionalnom konventu o Evropskoj uniji i Evropskoj komisiji na prilici da iznesemo svoje stavove i radujemo se budućoj saradnji.